

FATABUREN 1967

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1967

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1967

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Ivar Hægströms Tryckeri AB 1967

Pärmens färgbild: Hagaberg på Svartsjölandets sydligaste udde. Detalj från målning av Emil Wallenstråle 1887. På den högra villans balkong står v. häradshövd. Eugène Westin, som bodde här på sommarnöje. Stället äges nu av hans barnbarn. Tavlan tillhör fil. dr Hans Hansson och hans maka Ingrid, född Westin.

Min pappas leksaker

Sina första sex levnadsår — han var född 1879 — tillbringade min far på landet, på gården Bärstad i Rystads socken i Östergötland. Det är hans leksaker under dessa tidiga Bärstad-år som anteckningarna här nedan koncentrerar sig kring. Men innan jag talar om leksakerna, vill jag först säga ett par ord om själva gården och om hans närmaste omgivning.

Till Bärstad hörde — utom den vitputsade bostadsbyggningen med rött tegeltak och utbyggt kök på ena sidan — stall, ladugård, vagnbod, kuskbostad, gårdsplan med gräsrundel och jättestor lind, ett litet miniatyrberg och en liten miniatyrborg, allt av lagom stort format för ett litet barn att kunna uppfatta som ett helt och fånga inom sitt synfält.

Den vita byggningen hade den vanliga sexdelade planen med förstuga mitt fram, sal innanför, två gavelrum på ena sidan och ett gavelrum och kök på den andra. Vindsvåningen var inredd med ett rum på vardera gaveln. Från fönstren åt gårdsplanen såg man Linköpings silhuett längst bort i fjärran över slätten, och från västra gavelfönstret kunde man bekvämt se Roxens vatten glittra fram mellan träden. I hagen, som gick ned mot sjön, gick hästar och betade, allt medan de långsamt svängde sina svansar som stora plymer.

Min farfar dog tidigt, min far var då bara halvtannat år. Som enda barn kom därför hans närmaste omgivning att bestå av idel fruntimmer: hans mor, hans faster Ida, hans »Tant Anna» och en växlande uppsättning jungfrur och barnflickor. Att han inga syskon hade var aldrig något bekymmer för honom, han hade lekkamrater i alla åldrar och led aldrig, tycks det, av oföretagsamhet. Och minst av allt led han brist på fantasi.

Min far var döpt till Karl Gustaf Emil, och Emil var tilltalsnamnet. Men det var en aning svårt att säga för ett litet barn, det blev »Mille» i stället, och Mille kallades han inom familjen, tills han började skolan.

I sin »Faster Ida» ägde den lille pojken en utomordentlig lekkamrat, som inte ryggade för något, när det gällde brorsonens lekfantasi och uppslag. Så långt det stod i hennes förmåga älskade hon att tillfredsställa hans infall och hugskott. Hon var född 1825, men åldersskillnaden var märkvärdigt oväsentlig.

Utom Faster Ida hade Mille en liten lekkamrat som ständigt fanns till hands. Det var befallningsmans Erik med efternamnet Engberg. Han anpassade sig med stor beskedlighet i Milles lekvärld och fann sig utan minsta uppror eller synbara obehag i att hörsamma den regi som gavs i alla de olika

lekarna. En gång kom han med ett väl övertänt förslag rörande rollfördelningen mellan honom själv och Mille. Det var när de små pojkarna i 5-årsåldern skulle leka skola. Erik sa: »Men då ä' de' allt bäst att jag ä' lärarn, för jag kan inte läse».

Många generationer barn har roat sig med att betrakta de sköna mönsterfrostena på fönsterrutorna på vintern och i dem funnit stoff till hela sagor. Säkert hände det att Faster Ida och lille Mille beundrade isblommorna på fönstren, men minst lika mycket nöje utvann de ur den imma som ofta bildades på fönstren som vette mot norr. Faster Ida ritade profiler, den ena efter den andra, i den lätta imman, och småningom började också Mille med stor förnöjelse »rita gubbar» i fönsterimman. Där lades grunden till hans förtjusning i att rita och måla, en förtjusning som jämte det oförlikneliga nöjet att se på bilder blev återkommande älsklingsysselsättningar långt upp i åren.

Det fanns också andra tidiga lekar där vatten spelade en viktig roll och som Mille tidigt fann förtrollningen i: att spegla sig i den stora vattensån som stod i köket. En gång råkade han bli så förförd av sin egen spegelbild att han nätt och jämnt undgick att helt ta överbalansen ner i det blanka vattnet. Det gjorde han nu inte, det räckte med att han blötte ner sig ordentligt. Källkaret där man hämtade vatten — han kunde se kusken knoga upp till de olika husen med sina ämbar — låg nära stallet och hade också sin lockelse. När man lyfte på källuckan såg man ett ansikte djupt därnere. Det var »källgubben», han bodde där i djupet,

och Mille visste att man måste akta sig för honom och aldrig, aldrig ensam våga sig upp på källkaret.

Vid tjänlig väderlek ställde Mille gärna till med sandkakebak. De ljusbruna kakorna gräddade han genom att med sin lilla sandspade skjuta in en och annan genom järnluckorna i byggningens låga stenfot, det var ju en lycklig tillfällighet att ha en så pråktig ugn med veritabla ugnsluckor till sitt förfogande.

Som mycket liten sysselsattes den lille pojken ibland av sin faster med stillsamma nöjen, där färger spelade en viktig roll, både som estetiska värden och som fantasieggande symboler. Han älskade färger, men han led om någon försökte slarva med nyanserna. Då kunde det bli riktiga uppträden, för på den punkten ville han svårligen ge med sig. De stillsamma färglekarna med Faster Ida bestod i att hon till exempel tog fram en liten bricka och på den strödde ut röda, vita, blå och gula sockerpullor. Så vickade hon försiktigt på brickan, så att sockerpullorna rullade omkring i sina olika färger och med olika fart och bildade ett mobilt mönster som i hög grad tilltalade pojken. När hans ögon fått nog av färgspelet, fick hans gom överta sybaritrollen, det var då tid att stoppa några av de små kummingrynen i munnen. Och så var leken avslutad för den gången.

En annan, något likartad lek slog ännu mer an. Då bredde Faster Ida ut en grön duk på sitt björkbord med den stadiga foten, och på duken hällde hon så med Milles bistånd ut bruna och vita bönor. Vad gjorde nu denna bild så lockande? Jo, det gröna var för pojken beteshagen och bönorna de

1. Emil Liedgren, »Mille», vid drygt 1½ års ålder. Han tittar med spänd uppmärksamhet åt det håll där fotografen, fröken Maria Tesch i Linköping, just lovat att det ska komma fram en liten häst.

bruna och vita kor som i upphöjd ro gick där och betade. Vad han såg utanför fönstret var plötsligt överflyttat i en annan dimension, men det var ändå samma sak. Mille njöt med varje fiber av denna färglek. Kor var över huvud det bästa han visste på denna jorden, i varje fall då det gällde djur. Hästar kom faktiskt i andra hand — utom vissa individer, något som jag återkommer till. På sockertoppspapper ritade han kossor, alla av rödbrokig svensk ras, de svart-och-vita främlingarna hade knappt ännu hunnit komma inom hans synfält. Med Faster Idas hjälp lösgjorde sig korna så småningom ur papperet, hon hanterade de saxen säkrare än han. Sedan för-

färdigade de tillsammans klavar av ståltråd, och mellan varven vilade sig korna i någon av de tre smålådorna under de tre hyllorna i Faster Idas stora skåp med de stora stjärnorna på dörrarna.

Utomhus hade Mille kor av klassiskt slag. Framför en blåmålad bänk i behaglig närhet av stallet inrättade han sin egen hage. Av pinnar som »staver» byggde han en gårdsgård kring sina kor och får av kottar. Djuren måste ju vattnas, och till den ändan beslöt han gräva en brunn. När han fått ett skapligt djupt hål, bar han dit vatten att fylla brunnen med. Till hans besvikelse försvann vattnet, och hur han än bar sig åt, ville inte vattnet stanna utan brunnen blev endast en våt grop.

Naturligtvis hade Mille också ett stall med hästar. Det var både egenhändigt ritade och målade hästar och små hästar som köpts »i stan». En mycket avhållen häst — älskad även av Faster Ida — var brun och vit med riktigt hår. Den fick en julafton tillsammans med några av Milles andra små hästar ett tillfälligt stall i den stora huven som vanligen satt över urtavlan på det gamla Besckska golvuret. Just denna julaftonsförmiddag krävde urverket en justering, varför huven lyfts av och placerats på golvet. Mille tog tillfället i akt. Huven befanns strax vara ett idealiskt stall. Och den långa julaftonsförmiddagen förkortades på ett mycket välkommet sätt.

Hästarna som fick bo i urhuven tillhörde annars den grupp leksaker som användes vid »lek på bordet» i motsats till mindre ömtåliga pållar som hörde till »lek på golvet». I denna senare kategori lekar ingick sådant som

byggande med byggklotsar och brädlappar och andra mera svängrumskrävande lekar. Bordet i fråga var ett av de bägge vita fällbord som hade sin plats framför fönstren i salen.

Den underbaraste och mest minnesvärda av alla julaftnar var den då »Turemalla» gjorde sitt inträde i Milles tillvaro. Mille kom inte själv ihåg alla detaljer i samband därmed och måste därför ha varit bra liten, två eller tre år bara. Men eftersom han älskade Turemalla så, hade han ofta bett de äldre berätta om händelsen. Han visste därför att den rara hästen — för Turemalla var en leksakshäst — »slängts in» i salen från förstun av en av drängarna som ombetts tjänstgöra som julbock. Efter konstens regler hade först hörts en kraftig klapp på dörren, och då den som slängt in julklappen raskt försvann, utan att någon hann se honom, ropade den äldsta i sällskapet, Tant Anna (född i Stockholm 1816): »Tag fast karlen!»

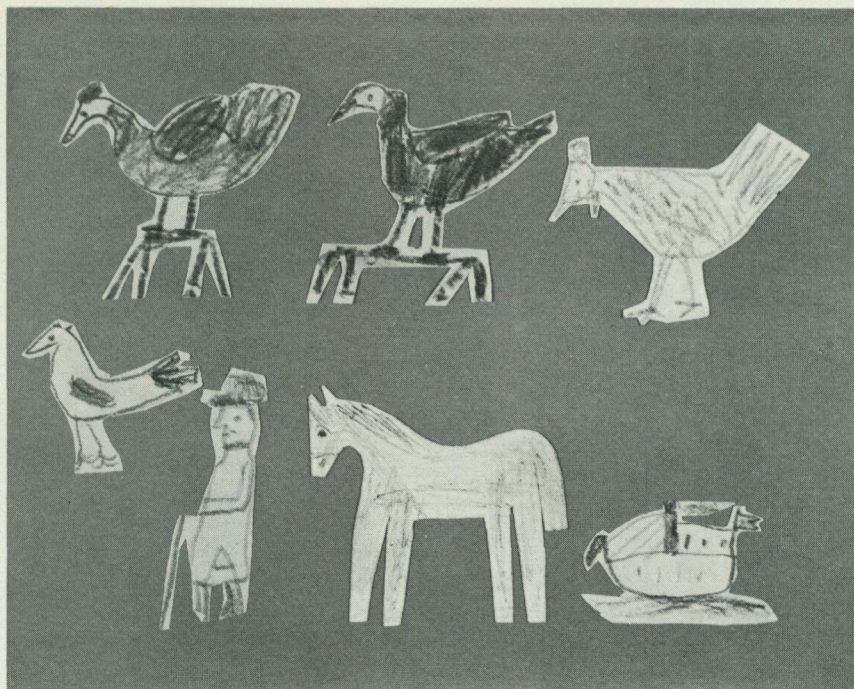
Turemalla stod på en fotställning med hjul, hade sålunda inga medar men var annars av sådana dimensioner som en ordinär gunghäst. Den var överklädd med brunt tyg och hade riktig tagelman och tagelsvans samt hovar av blankläder. Vem som snickrat själva hästen är inte fullt klart, möjligen var det den händige och mångkunnige smeden Larsson som man vänt sig till med beställningen. Larsson bodde i Tunaskogen i Rystad. Överklädseln med man, remtyg och hovar var med all sannolikhet skomakare Lundberg inne i stan mästare till. Hos honom beställde man sina skor, såvida man inte vände sig till Lybergs på Tanneforsgatan, där det fanns färdiga skor att köpa.

Men hästen måste Mille visa ute i köket, så att jungfrur och drängar fick se dess härlighet. De var mycket intresserade och frågade Mille ivrigt vad hästen skulle heta. Samtidigt började de erinra sig hästar som funnits på gården när Milles far levde. En av drängarna sade: »Patron hade en vacker apelpkastater häst som hette Ture». En av jungfrurna föll in: »Men han hade också e' grann märr som hette Malla». Ja, där stod nu Mille med olika namn att välja på. Han ville gärna vara alla till lags, inte bryskt avvisa deras vänliga förslag. Han var i stort bryderi. Ingen fick bli ledsen. Och så bestämde han sig: hästen skulle heta Ture-Malla! Och Turemalla fick den heta så länge den levde. Så småningom anade Mille att det var något galet med namnet, det hände väl att en och annan av de stora drog lite på munnen, när de fick höra namnet på hans häst. Han ville därför inte så gärna tala om vad den älskade hästen hette och kände sig alltid lite osäker och generad, när någon oinvidg skulle upplysas om Turemallas namn.

Turemalla fick sitt stall i salen, invid druvspegeln som hade sin plats mellan fönstren med de vita fällborden framför. Hästen räckte nätt och jämnt upp till spegelbordets kant. Som alla hästar måste Turemalla ha ett hästtäck. Och Faster Ida förfärdigade ett av vitgult tyg med röd langett runt om och märkte det med »E L» i ena hörnet. Den lille hästägaren undrade en del, varför det stod »el», när han nu hette Emil. Att bokstäverna hade med honom själv att göra stod fullt klart för honom.

Turemalla var så älskad att den tålde alla jämförelser. I prostgården sat-

Liedgren:
Min pappas
leksaker

2. Prov på de små
djur och gubbar
som Mille ritade och
färglade och som
Faster Ida klippte
ut. (Hästen är 3 cm
hög.)

3. Här har Mille
sannolikt tecknat
en just passerad fö-
delsedag. Han sitter
själv på en stol och
uppvaktas från
höger och vänster
av herrar och da-
mer. Några av pre-
sentererna har ham-
nat på golvet. En
smula rädd har han
tydligt blivit men
förklarar modigt:
»Mile är ike rädd»,
endast »Mile» har
fått rum på detta
blad, men fortsätt-
ning följer på bla-
dets andra sida.
Färgerna på teck-
ningen som han
gjort vid 4, möjligen
5 års ålder, är blått,
svart, rött och grått.

4. T. v. den svart- och-vita porslins- hunden med rött band om halsen som Mille fick en jul. Den lilla sittande hunden är också av porslin, vit med ljusbruna fläckar, den sitter i grönt »gräs». Hästen och kon är av trä, och ljusstaken är en av de fyra små porslinsljusstakarna i form av mullbär på ett blad som stod på Milles julbord varje år.

tes Milles ståndaktighet på prov, när han där fick göra bekanskap med en stor fin apelkastad gunghäst från Gemla. Den hade utöver sin skönhet också en sadel, något som Turemalla saknade. Men Mille översåg utan större svårighet med bristen och förblev sin Turemalla minst lika trogen som förut. Barnen som ägde den fina gemlahästen bodde i Stockholm egentligen men var då och då på besök hos sina morföräldrar i Rystads prostgård. Bland leksakerna de hade beundrade Mille också mycket en vit utmärkt fina och välformade kor och hästar av papier-maché. Leksakerna var förvisso finare än Milles egna, men varför lät då deras ägare så föga entusiastisk, nästan uttråkad, till och med då han berättade för Mille om sina besök i Nationalmuseum och Livrustkammaren.

Till Livrustkammaren gick Milles tankar ibland, målet för hans fantasi-besök där var Gustav II Adolfs häst. Han var väl bekant med den från bil-

der i böcker. I de »gula», de »gröna» eller de »röda» böckerna dvs. Montelius-Hildebrands Sveriges Historia, Gernandts Familjejournal och Förr och Nu, tröttnade han aldrig att se på bilder och planscher, och han tyckte också mycket om att man läste ur de där böckerna för honom, innan han själv kunde konsten. Tillsammans med befallningsmans Erik iscensatte han många berättelser som han på så sätt blivit bekant med. Lämpligast var det givetvis att välja sådana med två huvudpersoner, som Gustav Adolf och Axel Oxenstierna eller Erik XIV och Olov Stenbock, kungens grymme väktare. Sistnämnda lek gick så till att en låda, som en gång i tiden varit avsedd för förvaring av spelmarker, utvaldes att tjäna som fängelse för kungen — kungen i gestalt av en tennsoldat. En annan tennsoldat, Olov Stenbock, gick utanför och vaktade. Till denna lek hörde att Mille läste den psalm i 1819 års psalmbok (ps. nr 271 i 1937 års psalmbok) som då ännu ansågs vara

skriven av Erik XIV och som började: »Jag är en fattig fånge I denna världen vrånge som Fåret på en ö...» Men det var inte alla gånger som kungar var inblandade i teaterlekarna. Det var också mycket populärt att leka sotare, koskötare, kuskar, drängar, sjömän eller soldater.

När Mille var 5 år kunde han hjälpligt läsa. Det var Tant Anna som bistod honom i den roande leken att lära sig vad bokstäverna betydde och hur de såg ut. Allra första början gjordes med bokstäver av vetedeg — Tant Anna visste av erfarenhet de pedagogiska hjälpmedlens betydelse och vikt. Snart övergick man till Bröderna Kastmans Läsebok för småskolan och Princens ABC-bok, både den som skrivits för Gustav IV Adolf och den som trycktes 1883 för vår nuvarande konung. När det gick väl framåt med läsningen värpte tuppen sin plikt likmätigt, ibland var det en av de små goda chokladkakorna med bilder på omslaget som Tant Anna förvarade i sitt skrivbord, ibland var det en karamell som tuppen lagt i ABC-boken. Tuppen fanns för övrigt själv att beskåda på insidan av ABC-bokens pärm. Tant Anna hade klistrat in en tuppbild i enlighet med de bästa traditioner. Att lära läsa var en så rolig lek att den pågick också under sommaren, men då satt lärarinnan med sin elev utomhus i syrénbersån. Undervisning i skrivning förekom inte på detta stadium, men Mille kom underfund med konsten ändå genom att härma tryckbokstäverna. Skrivstil lärde han sig i 6-årsåldern, sedan han och hans familj flyttat in till Linköping.

Som nämnts hörde rita och måla till Milles favoritssysselsättningar. När han

i 3-årsåldern fick börja sitta med under gudstjänsterna hemma på söndagarna, då besök i kyrkan ej förekommit, försågs han med rikliga mängder papper, pennor och kriter och hade det utmärkt. Någon olustkänsla för gudstjänster grundlades sålunda ej.

Att rita och klippa ut djur och pappersdockor var en lek som Mille aldrig tröttnade på. När hans mamma en gång råkat använda uttrycket »i din Pappas gröna ungdom», då hon berättat något om honom för sin son, fick pojken en idé och förfärdigade strax en ljusgrön pappersherre och presenterade honom för sin mamma: »Här är Pappa i hans gröna ungdom».

Efter husförhören i Näsby skolhus med åtföljande kalas hemma på Bärstad inspirerades Mille att tillsammans med Faster Ida sätta sig vid ett av de vita fällborden i salen och klippa ut de olika vid husförhöret agerande figurerna, prosten Lundvall, pastorsadjunkten Jacobsson och olika husförhørsbesökare för att så hålla en egen examen med dem i fönsterkarmen.

Smeden Larsson i Tunaskogen hade två söner, Johan och Otto, påhittiga och finurliga med sina händer som fadern. De begåvade Mille med diverse trevliga saker, bl a ett litet kvarnverk, men minst lika uppskattat var det pappersark med djur som Otto kalkerat av i Sundströms Djuratlas och färglagt i breda fält med lysande glada färger. Lejon, leopard, tiger och noshörning, alla sprakade de i gult, grönt, blått och rött — högst tilltalande för ett barnäga.

På våren och sensommaren lektes gärna lite lantbruk. Av gubben Ingvalds, koskötarens, son Gustaf fick Mille en grind och en rar liten hövagn,

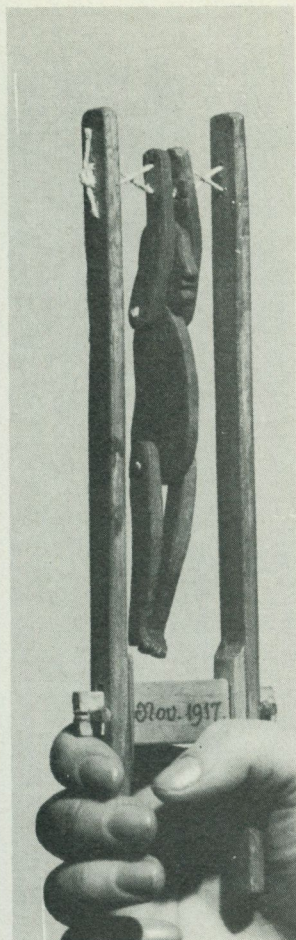
en »häck», som Gustaf egenhändigt gjort. Vagnen var konstruerad alldeles som en riktig hövagn, så att sidorna kunde fällas ned. I hövagnen körde så Mille hö, när slåttertiden var inne. Höt slog han med en liten låtsaslie, två små käppar bands ihop så att de fick utseende av en riktig lie. Gustaf erbjöd sig också att vara »häst» åt Mille och drog honom på lek i hans gamla barnvagn (en korgvagn) på själva landsvägen till kusken Milles stora förnöjelse.

Till Milles lantbruksgarnityr hörde också en uppsättning hösäcker med därtill hörande släde. Faster Ida var mästaren till dessa näpna saker som helt tillfredsställde Milles krav på illusion. En jul hade han fått en liten lek-sakshäst, till formatet sådan, att den lämpade sig för »lek på bordet» i salen. Till den lilla hästen gjorde Faster Ida den raraste lilla gröna släde, av papp och överklädd med blankt julgranskaramellpapper. Men inte nog med det, hon hade också styrt om att få en riktig liten träkälke gjord, i miniatyrstorlek så att den lagom passade för en grå leksakshäst av bleck som ingick i Milles rätt välförsedda stall. För att hästen och den lilla fint hopnickrade kälken skulle kunna göra nytta för sig, sydde Faster Ida små sädesäcker — små påsar som hon fyllde med svarta och gula havrekorn. Det var ett nöje! Mille kunde köra sin säd som en riktig dräng. Allra festligast var det, då han fick bygga en lång väg »till kvarnen», ja ända till stan när fantasien så ville. Bräder placerades på stolskarmar i en lång rad från faster Idas rum och en bra bit in i salen — det blev en präktig väg. Ibland var det vinter, när han måste köra sina

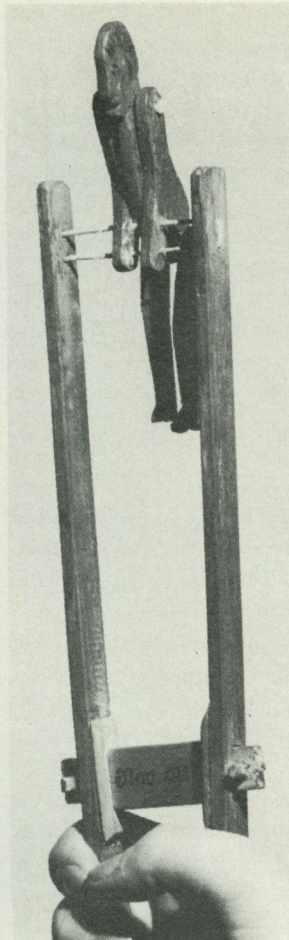
lass, och då klippte Faster Ida »snö» — det var vitt papper som hon klippte så smått, så smått och strödde ut som en lång vit väg genom rummen. På den vita vintervägen begav han sig så av med sin släde genom snölandskapet. Sin egen riktiga gröna kälke fick han också dra på Faster Idas golv så det gnisslade. Denna inomhuskälkeback-åkning ägde rum, då det ansågs för kallt för honom att vistas utomhus — och det var nog större delen av vintern man tyckte så.

Jungfrurna på Bärstad var synnerligen snälla mot den lille pojken, och han gick gärna ut i köket ett slag ibland, där var så mycket att se på och dofter att insupa. Bakdagarna tog nog priset, alla hans fem sinnen fick då sitt lystmäte. Det var också roligt att övervaka bäddningen av sängar på morgnarna. Särskilt viktigt var det att inte utebli, när turen kom till Faster Idas stora säng. Där rumsterade han friskt om med kuddarna, lekte att de var hösäcker och kastade dem glatt på golvet och på jungfrun, som det föll sig. Och även med dessa »hösäcker» lekte han att han gjorde kvarnresor. Märkligt nog fann sig jungfrurna även i detta överdåd och lät honom hållas. Det var inga tidsstudier på bäddning i huset. Råkade det sig så olyckligt att vederbörande tjänsteande ställde sig en aning oförstående inför hösäcker och kvarnresor, avlägsnade sig Mille snart, gick till sin mamma och sa: »Jag vill nog inte bädda med Augusta, Mamma . . .»

Barnflickorna som fanns i huset när Mille var liten lekte med honom på olika vis, berättade sagor och sjöng visor. Många gånger var de inte stort mer än barn själva, som den 15-åriga

5. En »akrobat» av samma slag som den Mille ägde. Då de parallella stöden trycks ihop nedtill, reser sig akrobaten och börjar göra konster.

Ann Sofi Pettersson från Torvinge i S:t Lars. Hon hade stor berättartalang och var helt med på Milles fantasi-lekar, antingen det nu gällde att leka bröllop eller ta sig en låtsastur in till stan i en av vagnarna i vagnboden. En bror till Ann Sofi hade en gång, när han kom och hälsade på sin syster, med sig en mycket trevlig leksak åt dennas skyddsling. Det var en »akrobat», Ann Sofis bror hade gjort den själv av cigarrlådeträ som han sågat eller skurit ur. »Akrobaten» hade rör-

liga armar och ben och hängde i ett par korsvis anbragta snören, som i sin tur var fästade i en ram, bestående av två parallella pinnar eller stöd med en tvärså undertill och fria ändar. Då man tryckte ihop de bågga fria ändarna på stöden, fick man se akrobaten göra sig redo för sitt konststycke och göra överslag. Så akrobat han var, såg man att det kostade på, då han hävde sig upp på armarna. En annan leksak Mille fick, säkert gjord på Bärstad men okänt av vem, var en s. k. »spåman». Stommen i den leksaken var bröstbenet på en gås. På dess undersida var fäst ett snöre, en pinne och en beckklump. Pinnen trycktes mot becket, hölls kvar där en stund för att sedan långsamt börja lossna. Och plötsligt frigöra sig helt från becket. Spåmannen hoppade då upp med en liten smäll.

Sommaren hade sin leksaksflora. Kor och får av kottar är redan nämnda. Därtill kom de kedjor av maskrostjälkar och pipor av sälkvistar eller hundkäxstammar, som jungfrurna med förfarna fingrar fabricerade.

En barnflicka var fyndig och fantasirik och kunde utan vidare berätta fullkomligt levande om alla figurerna i Milles målningsböcker. Med denna pigga Lina, smeden Larssons dotter, lekte Mille allt möjligt, likt och olik. En gång var de Fritjof och Ingeborg, det gällde scenen där Fritjof lämnar en björnunge han själv skjutit som gåva till Ingeborg. Som björnungen tjänstgjorde vid detta tillfälle en lång grön pall som Mille höll i famnen och räckte den häpna »Ingeborg». Lina mottog den ovanliga gåvan med just den min av överraskning blandad med en lätt förfäran som passusen fordra-

de. Lina var lätt att ge regi. Och Mille hade klart för sig, hur det skulle vara, hade ofta och gärna och ingående studerat sina bilderböcker och gjort sig väl förtrogen med handling och minspel. Över huvud taget roade honom just iscensättning mycket. Ännu bra liten läste han Kellgrens Gustaf Vasa, han hade upptäckt att texten var insprängd med scenanvisningar, och det var de som fångade hans intresse och lockade honom att läsa stycket.

Många av Milles leksaker var gjorda av husets folk eller av folket på gården. Men det hände också att han fick saker från stan. Det var spännande att få se, vad hans mamma kunde ha med sig hem, när hon haft ärende in till Linköping. Apelsiner och persikor var ju inte leksaker, men särskilt persikorna med sina fina mjuka färger, sin doft och sin duniga lenhet väckte hans behag. Tillsammans med dessa då ganska sällsynta delikatesser, avsedda för alla familjemedlemmarna, kunde förekomma helt för hans räkning inköpta ting, ark med pappersdockor, målböcker att färglägga — färgkritornas doft njöt han av redan innan hans ens börjat måla med dem — dekalkomanihäften med gummerade bilder som var avsedda att kopieras på vitt papper och som då stundom visade sig ge helt andra bilder än dem som man såg på omslaget.

En jul fick Mille i julklapp en riktig liten kask. Kasken visade han förstås för livgrenadjären Hjälmsom på bestämda tider kom och klippte honom så liten han var. Under hans allra första år hade Faster Ida fuskat i barberarens yrke. Men nu var det Hjälmsom ansade hans frisyr. Som alla andra var Hjälmsom mycket snäll mot den

lille pojken och gav sig god tid vid sina besök. När han nu fick se Mille i kasken, måste han lära honom att göra honnör på reglementsenligt sätt. Han förde handen upp mot sin egen hjässa och sade: »Si förr då skulle en göra honnör mä' två fingre på mysskärmen, men nu ska de va mä' hele näven». Så kunde Mille göra riktig honnör också efter Andra livgrenadjärregementets modell och instruktion.

De flesta köpta leksaker Mille ägde kom från Pariserbazaren i Linköping. Därifrån emanerade sannolikt en den raraste lilla häst, brun och vit med riktigt hår på sin kropp, och en svart och vit porslinshund, visserligen inte av ädlaste ras, men med tegelrött halsband om halsen och med ett fromt och barnvänligt uttryck. Pariserbazaren låg i Östgötabankens hus och var länge för Mille en av de stora sevärdheterna i Linköping. Pariserbazaren och Trädgårdsföreningen var de två fasta punkterna på programmet vid Milles stadsresor. Först efter inflyttningen till stan fick de en konkurrent i det s. k. »korkkabinettet», ett slags föregångare till senare tiders biograf.

Kanske var det i Pariserbazaren Faster Ida köpte ett par spännande leksaker som Mille fick bekanta sig med. De var inte ämnade åt honom utan åt skollärares i Näsby bägge söner. Men Mille fick ju se dem först, innan de försvann till sina nya ägare. Bägge föremålen var av papier-maché, det ena en stork, det andra en papegoja. Bägge hade ett slags underrede som kunde åstadkomma ett gnällande, jämrande läte. Det var två träskivor förenade med vitt, rätt tunt skinn som utgjorde detta stativ, den undre skivan var försedd med ett litet hål, och när

man tryckte ihop de bägge skivorna som man trycker ihop en blåsbälg, gav de ifrån sig detta klagoläte. Mille njöt av oljudet men inte av fåglarnas yta, den var inte behaglig att röra vid, tyckte han. Han hade själv en brun och vit leksaksko av samma material, och han visste att många »fina» leksaker som han sett var gjorda av denna sträva, en smula skrovliga materia.

Det fanns en tredje möjlighet att förvärva leksaker när Mille ännu bodde på Bärstad, och omständigheterna där omkring var i sig ett helt äventyr. Bland kringvandrande försäljare och luffare som kom upp till gården och fram till byggningen var Mille särskilt intresserad av gubbar som bar väldiga skinnpåsar på ryggen och som ur dessa påsar plockade upp granna bilder med olika motiv, mest bibliska som han kände igen från Bildbibeln han gärna bläddrade i. Men kanske var han än mer förväntansfull, då den blinde mannen kom med sina varor. Han hade mörkblå glasögon och leddes av en pojke, hans vägvisare och synhjälp. Mannen med de blå glasögonen sålde träsaker av alla tänkbara slag, och när han kom på besök, var det självskrivet att något i leksaksväg skulle köpas av honom åt Mille. När Mille fyllde 4 år, ingick bland hans födelsedagspresenter en dockservis som köpts av den blinde med träsakerna, det var koppar och fat, ämbar och smörkärna och mycket annat smått och nått. På själva födelsedagen måste servisen avprovas, och på Milles bön iskänktes svagdrickskallskål i en av de små träkopparna. Styrt av drycken gick sedan Mille över till nyttiga sysslor. Han fyllde sina små träämbar med vatten och bar dem som han sett kusken gö-

ra, när denne fyllt sina stora ämbar i källan och på väg därifrån passerade nedanför Faster Idas fönster.

Tennsoldater hann inte bli någon stor artikel i Milles leksaksarsenal under Bärstad-tiden. Det var först i Linköping som han och Tant Anna under vinterkvällarna började leverera batalj på det runda bordet i salen med en liten glaskula som förintande projektil. Med dess hjälp föll de små krigsmännen i stora skaror, och förluster som segrar räknades in med spänning och precision. Tant Anna besatt även på det militära området nyttiga kunskaper, hon hade en tid under sitt liv varit guvernant i en officersfamilj, och vad hon som resultat därav visste om uniformsdetaljer och militära grader kom väl till pass, inte bara vid dessa bordskrig utan också vid utklädningsar, en av Emils specialiteter under hela skoltiden. Men helt obekant med tennsoldaternas tjusning och möjligheter var Mille inte ens som liten på Bärstad. Särskilt var det två tennsoldater som gjort intryck på honom. Han hade av de unga baronerna Sparre på Näsby fått två rara exemplar, som de unga baronerna själva lekt med som barn. Det var fina »skulpterade» hästar med ryttare som kunde lyftas av. Kanske var det just de två som fick träda in i dramatiska sammanhang och spela viktigare historiska roller.

En leksak av alldeles speciellt slag som jag sparat till sist var den lilla eleganta trähäst som syns här som sista bild. Den hade funnits långt före Milles tid och var kanske just därför omgiven av en viss »vördnadens» nimbus. Hästen var ingen vardagsleksak utan stod alltid förvarad utom Milles räckhåll men dock synlig. Mille älskade

6. Trähästen, den fina leksaken som Mille inte fick leka med till vardags. Den är av ett vackert ljusbrunt träslag och helt omålad. Höjden är c:a 22 cm.

denna häst med något av respektfylld beundran, det var en kärlek av annat slag än den han hyste för sin trogna Turemalla. Hästen hade sin plats uppe

SUMMARY

My Dad's Toys

My father, born in 1879, spent his early childhood in the country. His collection of toys can be grouped according to origin and production. The first are those made at home: paper dolls and animals, a small sledge of cardboard covered with bright green paper, miniature grain sacks of cloth filled with black and yellow grain of oats etc. To the second group belong objects made by handy people on the estate, e.g. a small, finely made water- or wind-driven flour-mill, a neatly made toy sledge of wood and a little hay-wagon made just like a real wagon; toys of a semi-mechanical kind capable of moving about or making sounds. Among other things there was a so-called soothsayer, a jumping-jack made of the breast-bone of a goose, a piece of string and pitch; further, an »acrobat», in which cleverly

på ett skåp, och från denna upphöjda position tittade den ner på Mille och krängde så behagfullt med huvudet. Det hände att hästen lyftes ner och han försiktigt fick hålla i den och klappa den. Det var när han hade slagit sig, hade ont någonstans eller av någon anledning var djupt bedrövad och inte snabbt kunde tröstas med vanliga medel. Då fick hästen träda in som den överlägsna tröstare den var. Ja, det var en underbar häst, så len och glatt att stryka över ryggen. När den gjort sin tjänst, lyftes den åter upp på sin plats och återtog sitt förnämt reserverade utseende. Men den fortsatte att se ner på Mille och vad han hade för sig. Hästen var en liten husgud.

Ovanstående bygger på minnesanteckningar nedskrivna av min far, professor Emil Liedgren (1879—1963).

arranged strings were important elements that helped the acrobat to exhibit his skill. The third group are toys bought readymade in town e.g. papier-maché animals, a grey tin horse, another brown and white one with real hair on its body; painting-books, coloured chalks, a real little helmet and a couple of tin soldiers that could be lifted off their horses. On his fourth birthday the boy was given a neat little tea service bought from an itinerant seller of wooden articles. A small carved wooden horse was something very special; it had existed long before Father's days. It stood on top of a cupboard and was only allowed to be worshipped at a distance though on occasions the horse was taken down and my Father allowed to play with it. The fact is, it had proved to be a first-class comforter.